

Inledning

Intentionen med denna uppsats är att undersöka temat ensamhet i Inger Edelfeldts romaner. I grunden för detta tema ligger en oföränderlig känsla av utanförskap, av att inte vara förmögen att känna gemenskap med andra människor, av att sakna en hållbar identitetsgrund att stå på och en längtan efter att finna en plats i tillvaron där det av ångest och ensamhet plågade jaget kan upplösas och befrias. Den centrala frågan i Edelfeldts prosa – är det så här det är att vara människa? – och hennes litterära karaktärer strävar efter att finna ett inte nödvändigtvis universellt men för dem själva hållbart svar på denna fråga. Avsikten är att utforska den genomgående roll ensamheten spelar i Edelfeldts romaner, temats gestaltning och utveckling i de olika texterna, samt i någon mån hur det kommit att inta en mer framträdande och explicit position i de senare verken.

Analysen kommer sedan att vidareutvecklas i en filosofiskt orienterad och mer allmänt hållen diskussion av ensamheten som livsvillkor. De starka existentiella undertonerna i den inre konflikt Edelfeldt blottlägger hos sina romanfigurer lyfts fram, och ensamheten och frågeställningarna kring livets brist på mening kopplas till en franskexistentiell livsåskådning. Företrädesvis är det Jean-Paul Sartres ateistiska ontologi som komparationen baseras på, men även tidiga existensfilosofier som Sören Kierkegaard och Friedrich Nietzsche kommer att involveras. Syftet med den senare delen av studien blir således att pröva om, och i sådant fall i hur stor utsträckning, Edelfeldts litteratur bär spår av existentialismen.

Inger Edelfeldt har sedan 1977 givit ut över tjugo titlar inom olika litterära genrer och att analysera samtliga dessa vore naturligtvis en omöjlighet i en uppsats av denna omfattning. Att ens utgå ifrån att behandla hennes sju vuxenromaner fullständigt och likvärdigt vore ett tämligen orimligt projekt. Skälet till att en begränsning av antalet romantexter anses nödvändig är dock inte avgörande av utrymmesmässig karaktär, utan urvalet görs för att uppsatsens väsentliga poäng inte ska gå förlorad i en allmän förvirring vad gäller personer och händelseförlopp. Den huvudsakliga uppmärksamheten i analysen kommer därför att riktas på endast ett av verken, nämligen *Kamalas bok* (1986), som då fungerar som utgångspunkt för resonemanget. De övriga sex romanerna behandlas ur ett något mindre centralt perspektiv för att ytterligare belysa och exemplifiera ensamhetstemats betydelse, men även för att några generella utvecklingslinjer ska kunna urskiljas.

Uppsatsen gör följaktligen inte anspråk på att presentera en analys av hela Edelfeldts författarskap eller att på något sätt utesluta att andra teman än ensamhet kan ha stor betydelse i övriga delar av hennes produktion. Den bör heller inte betraktas som en komplett och uttömmande analys av samtliga Edelfeldts romaner, då endast *Kamalas bok* kommer att redovisas i sin fullständighet. Ambitionen är inte att visa att samtliga titlar handlar om just ensamhet som sådan, utan syftet avgränsas till att undersöka ensamheten som ett återkommande mönster i varierande sammanhang och olika nyanseringar hos i Edelfeldts romaner.

Denna undersökning kan, som redan framgått, närmast betraktas som en tematisk studie. Begreppet tema introducerades som litteraturvetenskaplig term under 1900-talet och ersatte äldre benämningar som moral och idé, som med nykritiken kommit att anses som alltför starkt knutna till författarpersonligheten. Med ett tema menas enkelt uttryckt ett verks struktur, dess ämne. Bertil Romberg sammanfattar:

Temat är ämnet för ett verk, ofta möjligt att formulera som verkets grundtanke eller dess essentiella känsla eller stämning, utan att denna konkretiseras, alltså utan fastläggning till bestämda individer i viss miljö.¹

Definitionen är dock inte helt och hållet oproblematiserad. Vissa litteraturforskare väljer nämligen att använda den närbesläktade termen motiv helt eller delvis synonymt med tema. Så gör exempelvis Claes-Göran Holmberg & Anders Ohlsson, men poängterar samtidigt att ”andra har skilt på dem genom att säga att motiv är mindre betydande för texten i dess helhet. De är snarare subteman.”² När de två termerna skiljs åt, blir skillnaden enligt Romberg att ”medan motivet är schemat för en konkret situation, så är temat abstrakt och betecknar den idé, som verket låter underordna sig.”³ Eftersom denna uppsats behandlar den icke konkreta känslöstämningen ensamhet är den adekvata benämningen följaktligen tematisk studie.

En av svårigheterna med den tematiska studien, vilket den också kritiserats för, är att den lätt kan ge intryck av att det litterära verket enbart fungerar som en förmedlare av den för studien aktuella företeelsen. Metoden skulle med andra ord verka reducerande på verket.⁴ En annan svårighet är att med säkerhet avgöra vilket det tema är som bygger upp verket. Såväl motiv som teman behöver nämligen inte alltid finnas explicit uttryckta utan kan vara dolda eller underförstådda i texten. Holmberg & Ohlsson varnar för att temat då kan bli något som läsaren själv tillfogar romanen, något som påtvingas den utifrån.⁵

Med tema avses numera inte detsamma som en idé i en text. Eva Haettner Aurelius konstaterar:

Ett tema är ofta en mindre abstrakt, mer bildligt åskådlig storhet än vad en ”idé” är, temat är vidare oftare hårdare knutet till författarens liv och psyke än idén, och temat är, till sist, ofta en mer mångtydig och komplex textuell storhet än idén.⁶

Tanken bakom den senare delen av uppsatsen överger till viss del den renodlat tematiska studien och närmar sig ett mer idéanalytiskt tänkande. Som litteraturvetenskapligt begrepp fungerar idé nämligen mer generellt än tema och behandlar inte individuella känslotillstånd av typen ensamhet. ”Idéerna”, förklarar Haettner Aurelius, ”ingår vidare ofta i en mer eller mindre

¹ Bertil Romberg, *Att läsa epik*. 3. uppl., Lund, 1987, s. 52

² Claes-Göran Holmberg & Anders Ohlsson, *Epikanalys*. Lund, 1999, s. 30

³ Romberg, 1987, s. 52

⁴ Holmberg & Ohlsson, 1999, s. 30

⁵ *Ibid.*, s. 30

⁶ Eva Haettner Aurelius, ”Litteratur och idéer” i *Litteraturvetenskap – en inledning*. red. Staffan Bergsten, Lund, 1998, s. 33-50, s. 36

systematisk helhet”, till exempel i en teologi eller en filosofi som har en utvecklad tanke om storheter som människan, naturen och Gud.⁷

Idén som metod ställer relativt stränga krav på att det som argumenteras om ett verk verkligen ska finnas belagt däri. För att en idé eller en filosofi ska kunna anses föreligga i en text bör stora likheter kunna uppvisas dem emellan. Alla hännyftningar till textexterna faktorer, ”till exempel författarens upplevelser och avsikter, tidsandan, kulturklimat” resonerar Haettner Aurelius, utgör ogiltiga argument därför att de inte kan finnas i texten som sådan.⁸

Det är således den autonoma texten av Edelfeldt som är föremålet för intresset i denna uppsats, inte författarpersonligheten Inger Edelfeldt. Detta förefaller emellertid ej vara fallet i merparten av den forskning som bedrivits kring hennes böcker, där något av motsatt förhållande istället tycks råda. Hennes person och privatliv framhävs där nämligen ofta framför hennes litteratur.

---

⁷ Ibid., s. 36

⁸ Ibid., s. 36

Forskningsläge

Inger Edelfeldt är verksam som författare, illustratör och översättare och hennes produktion har, sedan hon debuterade med ungdomsromanen *Duktig pojke!* (1977), blivit såväl omfattande som varierande. Förutom de romaner som är grunden i den här analysen har hon även publicerat fyra novellsamlingar, en rad ungdomsböcker och några bilderböcker. Hon har dessutom tecknat två seriealbum samt givit ut en diktsamling. Som ett naturligt resultat av denna genreöverskridande produktivitet omnämns Edelfeldt i de mest varierande sammanhang. Forskningen är dock rikast kring hennes barn- och ungdomsböcker, och hon anses allmänt ha sin största framgång inom denna läsekrets. Även novellsamlingarna har fått en hel del uppmärksamhet av litteraturskribenter, medan dikterna och seriealbumen tycks ha passerat relativt obemärkta. I följande avsnitt kommer dock huvudsakligen att redovisas vad som skrivits om vuxenromanerna.

Göran Hägg diskuterar i *Tjugoen moderna klassiker* (1995) samtida författares eventuella status som framtida klassiker i den svenska litteraturen, och en av dem han nämner, dock inte i någon större omfattning, är Edelfeldt. Framförallt är det hennes roman *Den täta elden* (1987) som tycks intressera Hägg, då han menar att just den romanen speglar vår tids något märkliga förekomst av fanatiska sekter på ett sätt som skulle visa sig föregripa verkligheten. Av en blivande klassiker krävs, konstaterar Hägg, att den behandlar aktuella samhällsfenomen, ”men i idealfallet ligger den till och med några månader före”.⁹

En stor del av det som publicerats om Inger Edelfeldt präglas av en tendens att fokusera henne som person snarare än av en vilja att utforska hennes texter, och i den mån dessa faktiskt undersöks framkommer det mer eller mindre öppet att vad som förmedlas är baserat på intervjuer med författaren. I *Relief* (1995) av Christer Enander ägnas ett tiotal sidor åt Edelfeldt, där han beskriver ett informellt möte med henne och hur han uppfattade henne vid just det tillfället. Innehållet i hennes verk kommenterar han däremot enbart utifrån hennes egna yttranden om dem.

En annan aspekt som ofta belyses utifrån intervjuer med Edelfeldt, är hennes arbetsmetoder och var hon hämtar inspiration till det hon skriver. Så redovisas till exempel i *Att skriva romaner och noveller* (1993) av Lars Åke Augustsson ett längre avsnitt där Edelfeldt uttalar sig om tillkomsten av sina texter och de teman hon ofta återkommer till. Hon hävdar själv att hon rör sig inom tre områden av paradoxer; att närma sig andra människor och bevara det egna jaget intakt, att vilja vara ensam och samtidigt längta efter samvaro, samt att känna sådan livslust att man blir rädd för att dö.¹⁰

Dessa motpoler i Edelfeldts författarskap tar också Annina Rabe fasta på i artikeln ”Längtan till bortomlandet”, där hon konstaterar att Edelfeldt porträtterar ”konflikten mellan det yttre och det inre jaget, bilden av den man är i kontrast till den man vill vara, av det liv man lever och det man skulle vilja

⁹ Göran Hägg, *Tjugoen moderna klassiker*. Stockholm, 1995, s. 135

¹⁰ Lars Åke Augustsson, *Att skriva romaner och noveller*. 1. uppl., Stockholm, 1993, s.27

leva”.¹¹ Rabe hävdar att den längtan efter ett förenande tillstånd som Edelfeldt manifesterar i sina texter är ursprunget till den frustration hennes litterära figurer ofta tvingas leva med.

Liksom Rabe finner recensenten Ingrid Elam att den starka längtan Edelfeldt förmedlar är det mest centrala i hennes romaner. Denna omöjliga längtan tvingar människan in i sitt inre för att finna svar, men upptäckten av inte blott det egna jagets otillräcklighet utan även av världens skapar djup existentiell ångest. Individerna är på grund av sitt självförakt oförmögen till någon form av gemenskap, och Elam drar paralleller till Sartres *Äcklet* (1938) genom Edelfeldts *Betraktandet av hundar* (1997) där ensamheten är så påtaglig att inte ens den egna kroppen känns verklig längre.¹²

Alla kritiker är dock inte överens om att detta är den viktigaste sidan av Edelfeldts produktion. Anneli Jordahl lyfter i artikeln ”En kvinnlig Woody Allen” fram Edelfeldt som en skildrare av mediasamhällets underklass; av dem som inte klarar av att leva upp till normen för lyckade människor. Särskilt övertygande finner Jordahl hennes studier av hur könsroller begränsar människor och hennes sätt att utmana läsaren att se i ett vidare perspektiv. Om Edelfeldts *Det hemliga namnet* (1999) säger Jordahl dock att ”romanen är fylld av existentiell visdom och psykologiska insikter av typen ’aliens känner igen andra aliens men förblir aliens för varandra’”.¹³

I likhet med Jordahl betonar Hanna Hallborg i sin C-uppsats *Roller och riter* (1992) att Edelfeldts främsta projekt är att blottlägga inte bara kvinnorollen utan alla stereotyper som samhället tvingar människor att leva efter. Hallborg väljer att jämföra en ungdomsbok, en vuxenroman och en novellsamling av Edelfeldt för att framhäva att detta är ett genomgående drag:

Edelfeldt skriver ofta om människor som är osäkra på sin identitet. Hon skriver om människor som befinner sig på gränser. Som har ett oöverensstämmande förhållande mellan den roll de spelar utåt, mot andra, och vad de egentligen upplever. Hon skriver om den skevhet som uppstår när man inte vill bejaka också sina mörka sidor.¹⁴

Hallborg hävdar vidare att den dominerande tanken i *Kamalas bok* är hur det kommersiellt betingade kvinnoidealet omöjliggör existensen av ett personligt subjekt hos den kvinna som låter sig betraktas av andra som ett objekt. ”Det ytliga självförverkligandet, det att förverkliga en bild av sig själv, som är vacker och självständig, gör att man ännu mindre lyssnar till sitt subjekt.”¹⁵ Hallborg menar att Kamala personifierar det rena subjektet.

Det kvinnliga identitetsökandet i *Kamalas bok* är ämnet också i Maria Sandins artikel ”Möten med skuggan”. Sandin skriver att Kamala är en symbol för det

---

¹¹ Annina Rabe, ”Längtan till bortomlandet” i *Månadsjournalen* 1999:8, s. 24-26, s.24

¹² Ingrid Elam, ”Från kvinnligt till manligt: Edelfeldt väcker mer beundran än engagemang” i *Göteborgs-Posten*, 1997-08-18

¹³ Anneli Jordahl, ”En kvinnlig Woody Allen: är det tillåtet i herrarnas arbetarlitteratur?” i *Arena* 1999:4, s. 10-13, s.11

¹⁴ Hanna Hallborg, *Roller och riter: en uppsats om Inger Edelfeldt*. Stockholm, 1992. C-uppsats; Stockholms univ., s. 42

¹⁵ *Ibid.*, s.14

Junginfluerade begreppet skugga, som motsvarar ett omedvetet tyngt av skuld och förbjudna begär. För att finna sin identitet måste människan acceptera skuggan och integrera den i sin person. I *Kamalas bok* förhindras denna mognadsprocess därför att jaget ryggas tillbaka inför den aggressivitet som frigörs inom henne och hon får därmed ingen kontakt med sitt inre. Enligt Sandin är detta en konsekvens av att jaget "reducerat sig själv till Den Som Andra Ser Och Bedömer".¹⁶ Ur det perspektivet kan *Kamalas bok* närmast betraktas som en kritik mot det samhälle som upprätthåller en kvinnoosyn som begränsar kvinnans individualisering.

Marianne Steinsaphir nämner *Kamalas bok* som ett av Edelfeldts mest centrala verk tillsammans med *Den täta elden*. Dessa två romaner säger hon utgör två sidor av ett i grunden identiskt problem; ett inre som befinner sig i kaos och ett jag som hotas av total upplösning. Steinsaphir konstaterar att Edelfeldts "huvudpersoner är ofta ensamma, deras identitet är vacklande och det bräckliga jaget låter sig lätt brytas ner eller manipuleras".¹⁷

Trots att någon verkligt djupgående analys av Inger Edelfeldts romaner ännu inte gjorts kan vissa slutsatser ändå dras utifrån den forskning som finns. Generellt tycks den röra sig i två huvudriktningar. Den ena fokuserar det paradoxala förhållandet mellan ensamhet och längtan till samvaro i Edelfeldts romaner och antyder en existentiell livssyn i botten av detta problem. Den andra antar en närmast feministiskt litteraturkritisk hållning och betonar kvinnans identitetskonflikter i ett samhälle som ännu inte accepterar hennes undermedvetna som en del av henne. Någon skarp gräns mellan dessa två tolkningslinjer kan dock inte urskiljas.

---

¹⁶ Maria Sandin, "Möten med skuggan: om kvinnors självblivelse" i *Horisont* 1990:5, s. 2-7, s. 4

¹⁷ Marianne Steinsaphir, "Inger Edelfeldt" i *15 författare: porträtt av svenska samtidsförfattare*. Lund, 1994, s. 27-36, (Bibliotekstjänsts författarpresentationer) s. 28

Ensamheten

Som framgår av föregående kapitel har den tidigare forskningen kring Inger Edelfeldts romaner förgrenat sig i två riktningar: en som närmar sig en filosofiskt existentiell livsåskådning och en som har sin grund i den feministiska litteraturkritiken. Utgångspunkten för denna undersökning ligger i den förra av dessa två, och ansluter sig därmed till den tolkningslinje som introducerats av Annina Rabe och Ingrid Elam. I uppsatsen kommer emellertid framförstående skribenters artiklar inte att diskuteras ytterligare, utan den existentiella interpretationen av ensamhetstemat kommer att drivas vidare fristående med hypotesen att ett mer djupgående studium kan visa sig mycket fruktbart.

Därmed utesluts på intet sätt att andra typer av läsningar, som exempelvis den feministiska granskning som delvis presenterats eller en Jungiansk eller djuppsykologisk utläggning, skulle ha mycket att hämta i vissa av Edelfeldts verk. Det förefaller dock som om utforskandet av temat ensamhet och den filosofiska existentialismen generellt sett är ett mer gångbart projekt, då det berör allmänmänskliga frågeställningar om den egna identiteten och livsmeningen, vilka är oberoende av berättarjagets kön eller i vilken utsträckning den inre psykologin avhöljs. Det är helt enkelt potentiellt applicerbart på fler av Edelfeldts verk än någon annan typ av läsning.

Den analys som följer kommer, som tidigare klargjorts, att huvudsakligen framläggas med Edelfeldts *Kamalas bok* som fokaliseringspunkt. Romanen utspelar sig under några pressande sommarveckor i 1980-talets Stockholm, där den unga kvinnan Kamala finner sig lämnad att tillbringa semestern ensam i staden. På detta sätt omedelbart placerad utanför sin annars rutinmässiga sociala kontext – vilken kretsar kring arbetet på hemtjänsten, arbetet i presentbutiken och umgänget med pojkvännen Stefan – begynner hon att reflektera över litenheten i sin tillvaro. Som en följd av denna insikt beslutar hon att söka en förändring, bryta mönstret, besanna sina drömmar, skriva dikter, finna Honom.

Dessa föresatser faller dock om intet redan efter några dagar och Kamalas redan utvecklade problemförhållande till mat och den egna kroppen förvärras gradvis, så att hennes psyke slutligen är så nedbrutet att hon inte förmår lämna lägenheten. När semestern är slut har hon således inte åstadkommit någon förändring alls, utan återgår till den malande tristess och det tröstlösa kärleksökande som präglade hennes liv innan. Från detta eländiga tillstånd tillåts hon bara söka sig bort i dagdrömmens verklighetsflykt.

Att huvudpersonen i *Kamalas bok* i denna avhandling benämns Kamala är en förenkling av en del av romanens handling, det bör tilläggas. Edelfeldt väljer nämligen att utelämna frontfigurens eget namn i texten och Kamala är namnet på det förvildade långtansväsen som den unga kvinnan hyser inom sig. Eftersom denna del av verket emellertid inte kommer att beröras här, kommer huvudpersonen att för tydlighetens skull att hänvisas till som Kamala.

Fånge i ensamheten

Ensam i en tillvaro som föga motsvarar den hon eftertraktar, i en kropp som väcker hennes djupaste anstöt och avsmak, ansätts Kamala av en ångest så svår att den är kvävande. Från denna karga realitet söker hon befrielse i dagdrömmens land. Hennes inlevelse är emellertid så stark att hon stundtals upplever överklighetskänslor, som om hon själv inte finns till på riktigt, som om ingenting alls längre är verkligt:

För filmen handlar om någon som bär på en gåta. Den handlar också om att tiden bara går och att det inte finns någon mening med någonting, utom korta ögonblick av oförklarlig lycka. [---]

Men jag kan inte fatta att huvudpersonen i filmen är jag, att det är jag som ska åldras och dö, att tiden som går är jag, alla de förspilda dagarna av väntan är jag. Men det spelar kanske ingen roll. Eller snarare: det spelar så stor roll att man kan bli galen om man tänker på det.¹⁸

Livet tycks för Kamala hanterbart endast när hon föreställer sig att det är en film; en spelad icke-realtitet som kan backas tillbaka och bytas ut om den inte visar sig vara fullt tillfredsställande. Det är i denna låtsas-tillvaro hon vill befinna sig, där hon inte behöver minnas att allt hon underlåter att göra faktiskt har betydelse och att hennes liv en gång oundvikligen kommer att ta slut. Liksom *Kamalas bok* vittnar passager i *Det hemliga namnet* om en vilja att fly in i det lilla livet, i dockskåpslivet: "[...] här, i den här asken lägger jag dockan mig själv, och här är dockans kläder och hennes lilla frukost och hennes lilla dag och svårare är det inte och dra nu ner dockrullgardinen och sov gott".¹⁹ Genom att aldrig tillåta sig känslor större än att de rymts i en mycket liten ask och blunda med själen för allt som är smärtsamt kan människan leva fri från ångest. Hon invaggar sig i ett praktiskt tillstånd av emotionell stagnation, men riskerar ständigt att varsebli det omöjliga i det hon förutsatt sig, som här i *Breven till nattens drottning* (1985):

Eftersom framtidsdrömmar och kärlek till existensen endast gör människan smärtsamt medveten om förgängligheten, borde man egentligen försöka göra sig av med varje tanke på att ens tillvaro har mening. På så sätt skulle man i varje sekund vara redo att möta döden, ett tillstånd som, paradoxalt nog, skulle skänka trygghet och lycka. Man finge dock se till, att denna tillförsikt och lycka ej återigen lockade en till tankar på livsmening och odödlighet, vilka [...] skulle föra med sig samma dödsångest igen!

[---] Jag får följaktligen försöka lära mig att leva med den existentiella smärtan.²⁰

Varje tanke på ett uthärdligt miniatyrvarande dit människan kan ta sin tillflykt går alltså om intet; faller på sin egen motsägelse. I samma stund som hon tror sig tillfreds med en sådan tillvaro börjar hon nämligen ställa sig frågan om ett sådant liv skulle inbringa någon egentlig behållning. Kanske finns det något mer likafullt. Så finner hon sig tillbaka i den oinskränkta men ångestfyllda friheten att välja, och där är hon oundvikligen ensam. Blott att alla människor står lika inför det faktum att de måste dö sammanfogar dem: "Det enda som förenar oss, alla varelser och ting i världen, är förgängelsen."²¹

¹⁸ Inger Edelfeldt, *Kamalas bok*. Stockholm, 1986, s. 131-132

¹⁹ Inger Edelfeldt, *Det hemliga namnet*. Stockholm, 1999, s. 231-232

²⁰ Inger Edelfeldt, *Breven till nattens drottning*. Stockholm, 1985, s. 35-36

²¹ *Ibid.*, s. 32

De ensamma människorna i Edelfeldts prosa saknar fast förankring i tillvaron och de mister ständigt fotfästet. Livets mening låter sig inte bemäktigas och utan riktmärke börjar de tvivla på en djupare innebörd i något avseende. De överväldigas av en känsla av obetydlighet; som en partikel i oändligheten, knappast skönjbar för blotta ögat: ”Jag känner mig som en mus i en bur, utkastad att sväva i den absolut öde, meningslösa rymden. En liten entitet av något som kallas ’liv’, och som möjligen är helt ovidkommande i det stora hela, [...]”²²

Tanken att det enskilda livet i sin litenhet helt och hållet saknar betydelse och att människan flackar omkring ensam i sfären avspeglas i storstadsbilden; i Kamalas upplösning som individ i stadens oöverskådliga trängsel:

När jag är ledig, till exempel om sommaren, kan det hända att jag bara går omkring ensam en hel dag i stan. Jag bara går och går och går, och under tiden försöker jag titta på varenda människa jag möter. [---]

Om jag gått länge i folkhopen, blir jag mer och mer förtunnad och en känsla av frihet och lätthet infinner sig. Tankarna försvinner, jag blir bara en del av människoströmmen, ett glitter på vattnet liksom.²³

I rymden av människor erfar Kamala hur hennes jag skingras och smälter samman med folkmassans befriande anonymitet. För ett ögonblick kan hon förbise att hon ytterst är skyldig att bära följderna av sina beslut och bara låta sig dragas med av människoflödet. Alltmedan hon planlöst driver omkring genomströmmas hon av en sensation av viktlöshet och förlösande glädje. När hon för en flyktig sekund tillåts föreställa sig att hon måhända inte är fullt så ensam som hon tror, och att livet möjligen inte är enbart ångestfyllt och svåruthärdligt, kan hon uppleva lycka. Även hos huvudpersonen i *Den täta elden* anas en strävan efter jagförsvinnande:

Och Petra själv blandar sig i myllret av människor på en gata; tigande om sin hemlighet, som de flesta människor tiger.

Där går hon, jag ser inte längre vilket ansikte som är hennes.²⁴

Edelfeldt framkallar bilden av människan som gömmer sig bakom identitetslösheten och tror sig lycklig, men sina hemligheter och vedermödor tvingas hon likväl uthärda utan att vara förmögen att dela dem med någon. Upphävandet av ansvaret visar sig vara blott en illusion, ty inte heller här kan hon förnimma någon genuin lindring från ensamhetens gissel. Oaktat alla individer omkring henne finner hon sig fullständig allena: ”Mitt i stojet och glammet satt jag och tänkte på hur fundamentalt ensam man är. Ständigt ensam. Potentiellt ensam även när man älskar.”²⁵

Stadslivets ensamhet framlevs bakom låsta dörrar i instängda lägenheter; som små isolerade celler där människorna spärrar in sina liv. När Kamala kommer hem och stänger bakom sig känner hon det som om en fälla slagit ihop omkring henne. Väggarna kryper närmare, luften står stilla och tystnaden är så kompakt att hon tvivlar på att omvärlden fortsätter att existera utanför hennes hemma-fängelse: ”Man kan inte bli alldeles galen om man lyssnar på radio. Då vet man i alla fall att

²² Ibid., s. 92

²³ Edelfeldt, 1986, s. 37-38

²⁴ Inger Edelfeldt, *Den täta elden*. Stockholm, 1987, s. 295

²⁵ Inger Edelfeldt, *Kärlekens kirurgi*. Stockholm, 1981, s. 17

det finns andra människor någonstans”.²⁶ Den egna boningen blir för Kamala inte en tillflyktsort från omvärlden. För henne ter den sig som ett ont väsen som hotar att uppsluka henne; att sluta sig omkring henne så fundamentalt att hon inte kan ta sig ur dess grepp: ”Jag såg mig om i lägenheten och den kom mig att tänka på ett litet träsk, som jag långsamt höll på att sjunka ner i. Alltsammans skulle växa över mig, klistra sig fast vid mig som havsnejlikor”.²⁷ Lägenheten är henne förhatlig därför att hon upplever att den tillkännager hennes ensamhet; att den skyltar öppet med hennes misslyckande. I *Den täta elden* frammanas samma typ av avskilda lägenhetsliv:

Lägenheten. De ensamma frukostarna. Påsen med det stekosluktande förklädet. Semesterstiltjen. Den tysta telefonen. Pärmarna. De döda krukväxterna. Och mardrömmarna hon alltid fick när hon sov där – vederstyggliga drömmar som dröjde kvar hos henne i dagar efteråt, stod som ett os kring henne och stadfäste hennes ensamhet.

Om hon nu inte hade glömt stänga av gasen. Då var alltsammans uppbrunnet nu (*härupe får de aldrig tag i mig*).

Nej, allt fanns säkert kvar. Inga lågor i världen kunde antända det stelnade livet i en sådan lägenhet.²⁸

Den egna individualiteten förväxlas med lägenhetens unkna stank av avstannande och befrielsen i att sätta eld på alltsammans är något också Kamala reflekterar över: ”Under tiden funderade jag över hur jag skulle kunna undvika att någonsin gå tillbaka till lägenheten. Skulle jag bränna upp den? En liten tändsticka genom brevlådan och alla andarna går upp i rök.”²⁹ Hon inser dock att detta skulle hjälpa föga, då människan inte bekräftas genom sin bostad och inte kan undslippa några skyldigheter genom att bränna alla bevis på sin existens.

Som Inger Edelfeldt beskriver henne är människan alltså oundvikligen fånge i sin ensamhet. Ingen imaginär tillvaro i leksaksformat, ingen självutplånande kurragömmalek bakom andra individer och inga försök att sätta eld på mardrömmarnas monster förmår lätta isolationens och utstötthetens ångest. Det enda som möjligen kan bibringa en föreställning om kontakt är vetskapen om alltings ovaraktighet och det är fatalt för människan att inbilla sig något annat:

Man skall för övrigt akta sig för att bli alltför beroende av släktingar och bekanta. Man är ändå alltid potentiellt ensam och bör inse detta. [...] Det är när människor glömmmer detta och tror att de kan förstå varandra, som tragik och konflikter sätter in.³⁰

---

²⁶ Edelfeldt, 1986, s. 58

²⁷ Ibid., s. 68-69

²⁸ Edelfeldt, 1987, s. 100

²⁹ Edelfeldt, 1986, s. 102

³⁰ Edelfeldt, 1985, s. 83-84

Den omöjliga gemenskapen

Ett av det mänskliga livets oförnekliga premisser, sådant Inger Edelfeldt framvisar det, är att ständigt finna sig ensam och utanför. Oaktat vetskapen om detta söker människorna efter gemenskap. De trevar i mörkret efter varandra; famlar tills deras utsträckta händer oförutsett snuddar vid ytan av en annan själ. Då rycks fingrarna förskräckt tillbaka som om de vidrört något alltför kallt. Kamala längtar oavbrutet till en samvarons frigörande jämnmod, men händer det att någon okänd rör vid henne med varsam nyfikenhet drar hon sig hastigt undan med en rysning av obehag: ”Jag kunde känna hur hennes själ fingrade på min. Små fuktiga fingertoppar, bleka och försiktiga. Kanske trodde hon att vi hade något gemensamt. Jag fick lust att trampa henne på tårna.”³¹

Själv traktar Kamala efter ett inre samförstånd med pojkvännen Stefan, vilken dock inte visar något beaktansvärt intresse av att komma henne nära på något plan annat än det rent fysiska. Han påstår sig inte vilja att deras liv trasslar sig samman till en oupplöslig härva, där det inte längre går att urskilja de två individer som ursprungligen fanns. Trots att han uttrycker denna önskan om oberoende försöker Kamala utrona någon gemensam grund där de likafullt skulle kunna mötas:

En gång visade jag några av mina dikter för Stefan, antagligen mest för att han skulle förstå mig bättre. Meningen var att han skulle bli andäktig, ungefär som om vi gick i en skog tillsammans, men han verkade mest besvrad.³²

Inför Kamalas exponerade väsen reagerar Stefan med samma illabefinnande som Kamala upplevde gentemot den främmande kvinnans ansats till bekantskap. Han ryggar undan hennes tafatta bemödanden om att vinna hans förståelse och kärlek, och avvisad står hon bredvid och undrar varför det är så angeläget för henne att alls försöka nå honom: ”Jag förstår inte varför det är så viktigt att Stefan ska vara kär i mig när jag själv hela tiden längtar efter något helt annat.”³³

Desillusionerad av samhörighetsdrömmar som aldrig besannas förbyts Kamalas längtan i ilska och förakt som gränsar till vanvett:

Jag låg vaken och såg på honom. Fast jag hatade honom tyckte jag att han var mera åtråvärd än han brukade vara och jag ville inte att han skulle vakna.

Han låg med huvudet bortvänt och jag såg blodet dunka under huden på hans hals. Han såg bräcklig ut.

[--] Det är nummer sju på stickorna, nummer sju, de är inte vassa, kan inte tränga genom huden ens.

Jo, om man stöter tillräckligt hårt.³⁴

Besvikelsen inför insikten att den eftersträlvade förståelsen för hennes unika natur aldrig kommer att erhållas från Stefan blir så kompakt och övermäktig att Kamala inte längre förmår bevara sin självbehärskning. Sina egna tillkortakommanden omvandlar hon till ett ursinnigt hat mot honom och hans frihetsbehov, och en bitterhet så stark att hon kan döda griper tag om henne. Den okontrollerade vreden

---

³¹ Edelfeldt, 1986, s.43

³² Ibid., s. 125

³³ Ibid., s. 16

³⁴ Ibid., s. 49

gentemot partnern, som fattar tag i människan och får henne att i desperation överväga mord, drabbar också huvudpersonen i *Betraktandet av hundar*:

Jag stod där även en annan natt, vid hennes bädd, och jag tänkte, rasande: "Att jag hatar dig är ditt fel också, ty jag sade faktiskt åt dig hurdan jag var, och att jag både ville och borde leva ensam. Jag ville skona dig, skona oss båda. Men du övertalade mig. Varför gjorde du det? Är det dö du vill?"³⁵

Således är det inte enbart den som blir bortstött utan även den som känner sin självständighet hotad eller kränkt som reagerar med våldsam förbittring. Varje möte emellan Edelfeldts romanfigurer blir otänkbart då ett avancemang från den ene automatiskt medför den andres omedelbara reträtt.

Trots sitt förhållande med Stefan är Kamala följaktligen inte lycklig. Hon önskar att hon hade någon annan, någon som är helt olik Stefan. Hon letar efter Honom; den som är ämnad för henne och som hon är övertygad finns någonstans. Det är uteslutande en fråga om att hitta honom:

Han kan dyka upp när som helst, var som helst, kanske när man har otvättat hår. Han är som Gud, Han ser mig ständigt. Eller snarare, Han skulle kunna få syn på mig. Någonstans i framtiden väntar Han, kanske i nästa sekund. Till och med när jag är ensam är jag ansvarig inför Honom.³⁶

Kamala liknar den hon väntar på vid Gud, ty han är mer än en människa. Han står över själva livet i sin unika kraft att sluta henne till sig och se in i hennes innersta väsen. När hon finner honom behöver hon aldrig mer känna sig övergiven. I *Det hemliga namnet* visualiseras den efterlängtade ende som en ängel sänd att frälsa människan från ensamhetens helvete. Samtidigt tvivlar huvudpersonen på att änglar verkligen existerar: "Kanske de finns. Kanske är vi sådana varenda en. Men kanske är vi från mycket olika bortomland, där vi bara får plats en och en. Du stora ensamhet, att Ängeln kanske bara finns i ens drömmar".³⁷

Sökandet efter Honom leder Kamala att ta till desperata medel. I alla lägen måste hon vara redo att möta honom och kan därför omöjligt tillåta sig själv att gå ut osminkad eller i skor med låga klackar. En natt får hon en ingivelse att nu kommer det att ske; hon ska träffa honom. Hon beger sig till T-centralen, men i samspråk med en man där blir hon tagen för prostituerad: "Det var då han sa det. 'Hur mycket tar du?' sa han."³⁸ Det envetna letandet efter en själsfrände med närmast övermänsklig förmåga att skänka henne trygghet förstärker alltså enbart Kamalas känsla av ensamhet ytterligare och tillfogar henne förödande smärta.

Också i *Det hemliga namnet* leder förhoppningarna om en ängel-människa till vida större besvikelse än befrielse från det solitära livet. Istället för att erbjuda en flykt undan ensamheten avslöjar den orimliga längtan till gemenskap det egna jagets otillräcklighet, och huvudpersonen tvingas till plågsamma insikter om brister i sin karaktär som hon egentligen inte vill kännas vid:

---

³⁵ Inger Edelfeldt, *Betraktandet av hundar*. Stockholm, 1997, s. 114

³⁶ Edelfeldt, 1986, s. 9

³⁷ Edelfeldt, 1999, s. 149

³⁸ Edelfeldt, 1986, s. 32

[...] något inom mig som var sjukt, förvänt, något som ville stå ut med att bli smutsat och illa behandlat, något som ville kriga och straffa; något litet, misshandlat och övergivet som inte hade lärt sig några rätta vägar, som sökte sig till sumpmark och ville bygga en helgedom där; söka guld där, söka änglar där. Änglar som sårade och log, inte människor. Riter från de övergivnas planet. [...]

Han kom kanske också därifrån. Säkerligen gjorde han det. Aliens känner igen andra aliens men förblir aliens för varandra.

Och ingenting känns bättre av att man inser det.³⁹

Sina ansträngningar att finna samhörighet till trots förblir människan i Inger Edelfeldts verk sålunda ensam. Varken hos andra människor eller utomjordiska gudavarelser når hon någon framgång i sitt sökande efter kärlek och sympati. Insikten att all gemenskap är omöjlig bidrar dock inte till att lätta ångesten utan ökar snarare känslan av övergivenhet. Samtidigt riskerar människan att bli varse om skrämmande särdrag i den egna personligheten, såsom en tidigare oanad abilitet till intensivt hat och lust att döda, eller en barnslig ömklighet som beror av att kärleken till ängeln är obesvarad. Förfärad inför detta utbrister hon: "JAG BORDE ALDRIG HA LÅTIT MIG PÅVERKAS AV ANDRA MÄNNISKORS EXISTENS! Tankar upplöses, gränserna försvinner, jag regrederar av denna fasa och oro."⁴⁰

Emellertid är det enda alternativ som kan skönjas till den ständiga slitningen mellan längtan till gemenskap och misräkning över unionens ogörlighet att helt och hållet ställa sig utanför och hävda att ensamheten är självvald.

---

³⁹ Edelfeldt, 1999, s. 176

⁴⁰ Edelfeldt, 1985, s. 117

Ensam i universum

Att självmant ställa sig vid sidan av och upphöra att sträva mot en ouppnåelig gemenskap fordrar en icke oansenlig inre styrka av människan. Några av de personer Inger Edelfeldt porträtterar i sina romaner har funnit den kraft de behövt för att slå sig fria i mer eller mindre uttalade konstnärsdrömmar eller författarambitioner. Dessa människor spelar outsiders roll; den kreativa själen som genom sitt kall tvingats till ett liv i ensamhet för att ostörd fullgöra den skaparuppgift hon tilldelats.

Kamala fantiserar om att en dag ge ut en diktsamling med de lyriska alster hon i största anspråkslöshet författat under många ensamma stunder. Trots att hon lider påtagligt av att vistas själv i lägenheten förmår hon intala sig att det är nödvändigt för att hon ska finna vägen in i poesin: ”jag måste helt enkelt vara ensam för att kunna koncentrera mig på att skriva dikter.”⁴¹ Emellertid tillåter inte hennes något instabila psyke mer än ett par dagar av denna produktiva isolation innan hon faller offer för djupt självdestruktiva levnadsmönster där skapandet blir otänkbart. Följaktligen äger inte Kamala den själsstorhet som skulle göra det möjligt för henne att oreserverat ge sig hän åt ensamheten och skapandet.

Liksom Kamala bär huvudpersonen i *Det hemliga namnet* artistiska drag; hon är en konstnär vars projekt blivit att fånga sommarens väsen i abstrakta gröna målningar. Ständigt störd av besökare och tillfälliga nattgäster i lägenheten lyckas hon dock inte uppbära den inspiration som krävs för att färgen ska bli levande på duken. Hon beslutar därför att temporärt flytta till det vindsutrymme hon hyr som ateljé:

Ja, det var då en idé plötsligt kom för mig, liksom i ett förklarad skimmer: jag borde packa ihop det allra nödvändigaste och tillbringa ett par dygn, alltså även nätterna, ensam i ateljén där jag fick vara ostörd. [...] Allt fanns ju där: vatten, ljus, en madrass, avskildhet; vad kunde man mer begära?⁴²

Till en början ser arrangemanget ut att fungera trots de knappa sanitära förhållanden som råder i förrådsutrymmet och hon målar några utmärkta dukar: ”Jag stod där i mina målarfläckiga Helly Hansen-kläder med en filt omkring mig och rödfrusna händer, och på duken glimmade sommarens elixir, utvunnet av Hon-som-var-på-rymmen.”⁴³ Efter de första dagarnas frihetsrus förefaller det dock snart som en allt större olägenhet att vistas på den kalla vinden. Stel av köld och svag av hunger och sömnbrist blir hon allt tyngre i sinnet tills hon slutligen ligger ihopkurad i sovsäcken, utan att vara i stånd att måla alls:

Och det kändes som om jag hade levt på vinden i evigheter, och att jag kanske aldrig någonsin skulle komma därifrån. Att ”rymmen” kanske inte nödvändigtvis hade med frihet att göra.

Kraftlösheten kom rullande över mig som ett långsamt, grått tidvatten: varje konflikt föreföll olöslig, varje steg en påfrestning. Det enda man kunde göra var att hålla sig borta, krypa undan.⁴⁴

---

⁴¹ Edelfeldt, 1986, s. 128

⁴² Edelfeldt, 1999, s. 198

⁴³ Ibid., s. 202

⁴⁴ Ibid., s. 212

Den självtillräckliga outsidersn brister hos Inger Edelfeldt således märkbart i sin kapacitet att verkligen klara sig helt på egen hand. Såväl Kamala som huvudpersonen i *Det hemliga namnet* förlorar inom loppet av ett par ensamma dagar det mesta av sin förmåga att skapa och förfaller istället åt självömkan och maktlöshet. Det isolerade arbetsrummet betraktas inte som en fristad, utan snarare som en fängelsehåla dit esteten förvisats som ett straff för sin begåvning. Likväl behöver båda en viss grad av obundenhet för att alls finna inspiration.

Andra av Edelfeldts karaktärer har placerat sig utanför, inte på grund av någon konstnärlig talang, utan som en följd av en ren oförmåga att fungera i interaktion med omgivningen. Som missanpassade outcasts lever de fullkomligt övertygade om att de besitter en unik förmåga att uppdaga tillvarons sanning sådan ingen annan kan se den. Huvudpersonen i *Betraktandet av hundar* är en av dessa:

Det finns säkert människor som inte kan förstå hur man kan njuta av ensamheten. De tror att det måste vara ett skamligt och plågsamt tillstånd. Men min övertygelse är att somliga människor helt enkelt tycks ämnade för ensamhet. I mitt liv, till exempel, har det varit så (och kanske hade det kunnat fortsätta på det viset) att ensamheten var min "livsluft"; jag kunde njuta av den, bada i den som i en källa, vars vatten gav styrka och tröst. Och jag tror att ensamheten gör något med seendet, med blicken.

Ty ibland kan den ensamme betrakta världen med ett slags skärpt, avklarnad blick, som om han stod utanför tid och död. Det är "främlingens blick", den resandes blick; och ibland erfor jag att den skänkte levandet en sådan skönhet att ingenting som människor annars ser som glädjämnen kunde mäta sig med den.⁴⁵

Där andra inte lyckas se annat än vardagens petitesser och relationskonflikter kan huvudpersonen, i sin roll som oberoende betraktare, lyfta sig över mängden och skönja livets mening. Nyckeln till den unika blicken för sakernas tillstånd är ensamheten, vilken han upphöjer till helgedom. Ensamheten är för honom essentiell; avgörande för om den dagliga rutinen ska fungera eller inte. Uppfylls inte kravet på i det närmaste total isolation drabbas han av fysiska smärtsymptom orsakade av psykisk stress.

På ett sätt som närmast liknar människofientlighet skyr således huvudpersonen i *Betraktandet av hundar* sällskapet av andra individer, särskilt dem han tvingas upprätthålla någon form av personlig relation med. Med ytliga bekantskaper kvarstår fortfarande en betydande distans och därav kan de tolereras. Ett närmare förhållande kräver däremot ett känslomässigt engagemang som han finner mycket okomfortabelt. Att visa känslor är för honom detsamma som att visa svaghet och varje försök att komma honom inpå livet ser han på med hån och förakt. Han misstänker andra för att enbart vilja blotta honom: "att försiktigt locka ut 'eremitkräftan' Ragnar ur det hårda skal som var hans tjugoåriga sorg, och sedan sluta den nakna, ömtåliga varelsen i sin famn."⁴⁶

Det känslspektrum människor inte är i stånd att frambringa hos huvudpersonen kan musikalisk och litterär skönhet istället på ett ovanligt genomgripande sätt exponera. Av ett verk han beundrar kan han plötsligt bli djupt emotionell, och detta får honom att oroas över den egna mentala hälsan. Han betvivlar nämligen att det alls är normalt att förbli oberörd vid mänsklig kontakt och samtidigt

⁴⁵ Edelfeldt, 1997, s. 10-11

⁴⁶ Ibid., s. 77

reagera med stark sinnesrörelse inför döda ting. Tvärtom torde det indikera någon form av psykisk störning:

[...] i tonåren frågade jag mig ibland om jag var ”psykopat”.

Men jag kom fram till att psykopater nog inte rörs till tårar ens av musik. Eller är det tvärtom ett karakteristiskt drag hos psykopater att de blir starkt känslomässigt berörda, näsan sentimentala, vid enstaka tillfällen då de ställs inför något skönt eller ”laddat”, och att de då fullständigt överrumplas av sina framvällande känslor, [...]”⁴⁷

Ännu i vuxen ålder begrundar huvudpersonen ofta om hans självtillfogade utanförskap tyder på att han är en ond människa eller om hans särart egentligen borde lyftas fram och hyllas. Som ett resultat av detta uppstår en paradoxal dubbelhet i hans person: ”På något vis tror jag att jag ännu bär med mig bägge dessa motsatta uppfattningar samtidigt, hur konstigt det än kan låta.”⁴⁸ Trots att han känner stolthet över sitt mod att välja en egen väg, är huvudpersonen plågsamt medveten om att han därigenom riskerar att ådraga sig omgivningens uppmärksamhet och ogillande. För någon som tagit sig an rollen som självutnämnd outcast är han anmärkningsvärt noga med att inte verka för extrem eller udda.

De människor som i Inger Edelfeldts verk söker ställa sig ensamma inför universum och därigenom undvika det ångslansfyllda pendlandet mellan samvarons hopp och utanförskapets förtvivlan kan följaktligen sorteras in i två kategorier; å ena sidan den kreativa själen med sitt behov av skaparutrymme, å andra sidan den egensinniga enstöringen med sin bristfälliga sociala kompetens. Gemensamt för dem är att de inte är självsäkra nog för att fullständigt lösgöra sig från omgivningen. Konstnären blir redan efter några dagar så deprimerad att all inspiration uteblir, medan enslingen i sin strävan att smälta in fortsätter att låta sig påverkas av andra. Den otillräckliga självkänslan är ett vanligt karaktäristika hos Edelfeldts personer och därav följer att ingen av dem framgångsrikt finner vägen till en existens fri från ångest. Gradvis börjar de då förlora tron på sig själva.

---

⁴⁷ Ibid., s. 42

⁴⁸ Ibid., s. 54

Den förlorade tilltron

Då hon oavslåttligt konfronteras med sin oförmåga att undkomma ensamheten och ångesten, vare sig hon anser att befrielsen bör uppnås genom samvaro eller isolation, förlorar människan i Inger Edelfeldts romaner efter hand tron på sig själv. Tilliten till den egna dugligheten undermineras av den konstanta bristen på erkännande och de upprepade misräkningar hon tvingas erfara. Det hopp hon envist när om att successivt kunna arbeta sig ur desperationens makt räcker då inte längre till för att hålla modet uppe.

Inför den ständigt dystrare utsikten att någonsin kunna förlösas från existensens lidande gömmer Kamala sitt skadade egenvärde bakom en välmålad fasad; en glansig yta som söker täcka det faktum att hennes inre rasar samman. Att det under denna granna polityr döljer sig något skadat yppar hon emellertid aldrig:

För vad jag verkligen är kan jag inte visa för någon. Om det nu finns någonting alls längst inne i mig, om det inte bara är mörker och tomt som i ett gammalt skåp, när man rensat undan alla inbillningar och drömmar och livslögner.⁴⁹

Mer och mer övertygad om att hon är urholkad och fullständigt tom på verkligt innehåll, utsätter Kamala sig själv för skoningslös kritik. Hon anser att hon är slätstruken, talanglös och naturligtvis besitter små chanser att lyckas med något hon drömmer om. Med dylika nervärderande tankar bryter hon sönder sin självkänsla så fundamentalt att hon bävar inför att vistas där andra människor kan observera henne. Istället önskar hon att den påklitrade front hon vidmakthåller kunde göras levande och ta hennes plats:

Jag önskar man kunde göra ett foto som rörde sig och pratade. Det skulle jag skicka ut för att handla och träffa folk. Själv skulle jag sitta här i lugn och ro och vara äcklig, läsa böcker, äta choklad och fantisera.⁵⁰

Som en följd av sin raserade självtro och sitt destruktiva levnadsmönster upphör Kamala att förlita sig på sig själv, på sina egna tankar. Hon utmålar hur hennes medvetande tagits i besittning av en främmande best; en förvildad vargflicka som ryter ut sin förtvivlade längtan och bottenlösa hunger. De tröstlösa känslöstämningar hon faller offer för är sålunda inte längre Kamalas egna utan den ociviliserade ulvhonans.

En liknande process, där förtröstan på de egna tankarna ger vika, genomgår huvudpersonen i *Den täta elden* då hon detekterar strömningar i sitt undermedvetna som hon inte kan kontrollera: ”Det fanns så mycket man kunde ha för sig omedvetet; man kunde aldrig veta vad man egentligen tänkte och kände.”⁵¹ På det hela taget fastställer huvudpersonen att det i realiteten inte finns någonting i livet som är riktigt säkert; ett faktum som hon liknar vid att stå inför en port så stor att den kanske inte är en port, igenom vilken tillträde aldrig medges.

Berövad sin självkänsla underkastas människan, sådan hon skildras av Inger Edelfeldt, en alienation från omvärlden och från det egna jaget. En förskjutning

---

⁴⁹ Edelfeldt, 1986, s. 22

⁵⁰ Ibid., s. 25

⁵¹ Edelfeldt, 1987, s. 19

uppstår då i korrespondensen mellan det givna objektet och människans förnimmelse av detsamma, något som upplevs som mycket obehagligt. Så är fallet för huvudpersonen i *Betraktandet av hundar* när han, med föreställningar om att hans liv i själva verket är någon annans dröm, lyckas skrämman upp sig till den grad att tillvaron och dess hela innehåll förvrids och antar för honom fränstötande skeva proportioner. Till och med sin kropp begynner han att känna som allt mer överklig: ”Var jag också gjord av [...] ’låtsasmaterial’, och varför var då mitt ’jag’, mina tankar och drömmar, fångna inuti låtsasmaterialet?”⁵² Med förundran skärskådar han sin egendomliga lekamen:

Jag minns att jag vid ett tillfälle tittade på mina egna händer och kände ett totalt främlingskap inför dem; dessa tingestar av låtsasmaterial som hette ”händer” och, av någon anledning, hade fem förgreningar vardera, som kallades ”fingrar”.⁵³

Även Kamala erfar en svår förändring i sin kroppsuppfattning; en inkongruens mellan den bild hon konstruerat av sig själv och den hon ser i spegeln. I hennes fall är det dock inte med häpnad som den främmande kroppen betraktas utan med besvikelse och äckel:

Jag hatade gud eller ödet eller vem det nu var som hade förpackat min rena vackra ande i det här stripiga, finniga fodralet, inlåst, inlåst för evigt eller tills döden skiljer oss åt. [---] Kanske var vi skapade för att gud skulle ha något att skratta åt?⁵⁴

Den reflektion Kamala tvingas erkänna som sin egen väcker den djupaste anstöt hos henne och hon föraktar den högre makt som är ansvarig för att hennes ädla själ sitter fast inuti denna hopplösa skepnad. Hon önskar förtvivlat att det hela ska visa sig vara ett cyniskt skämt men inser att endast döden kan befria henne från henne själv. På samma sätt börjar huvudpersonen i *Det hemliga namnet* att bedöma döden som andens enda utväg ur ett icke funktionsdugligt omhölje: ”Ja, jag borde dö, det vore det enda logiska, men inte ens det beslutet vågar jag fatta. Detta är den absoluta exilen: mörker utanför, mörker inuti, med ett obrukbart människoskal kring.”⁵⁵

Utan den bekräftelse som ger henne personligt värde genomlever Inger Edelfeldts litterära människogestalt alltså en förlust av tilltron till sig själv, medelst vilken hon kommer att anse sig ihålig och tom. Herraväldet över de egna tankarna är inte längre hennes eget då hon föreställer sig att något undermedvetet vilddjur intagit dem. Så uppstår ett främlingskap mellan henne själv och den värld hon befinner sig i; en alienation som omformar hennes syn på sig själv och får henne att iakttä den egna kroppen med avsmak. I längtan bort från allt detta föds tanken på döden som den optimala undsättningen.

---

⁵² Edelfeldt, 1997, s. 144

⁵³ Ibid., s. 144

⁵⁴ Edelfeldt, 1986, s. 116

⁵⁵ Edelfeldt, 1999, s. 215

Frihet att välja döden

Att leva i ändlös ensamhet och existentiell ångest, oaktat hennes oförtrutna ansatser att finna absolution, är som påvisats en invariabel betingelse för människan i Inger Edelfeldts verk. Detta gör att människan gradvis demonstrerar en allt större längtan till en tillvaro bortom denna; till en annan dimension än den hon känner, där den massiva bördan hon tvingas axla slutligen kan lyftas från hennes trötta skuldror. Konfronterad med alternativet som står henne till buds – självdödens slutgiltighet, bortomlandets fantasiskapelse eller dvalans drömliknande koma – kapitulerar hon dock inför insikten att även dessa är henne övermäktiga.

Den alternativa existensen visualiseras av Kamala som ett tillstånd av djup kroppslig och själslig avdomning; ett stadium mellan liv och död där andningen och hjärtslagen blir så svaga att hon kan glida in i evig sömn nästan som av misstag:

Ja, tiden ska stanna här.

Och det blir mörkare och min kropp blir tyngre, jag äger den inte längre, någonstans slår mitt hjärta och det är som ljudet av ett tåg på väg bort.

Då måste jag resa mig upp innan det är för sent.

Jag tror att det finns ett slags dvala som är så djup att man kan dö av den.⁵⁶

Långsamt, närapå omärkligt, sjunker Kamala så långt ner i det absoluta mörkret att hon fruktar att hon en gång kommer att falla under den nivå från vilken hon är förmögen att återvända till medvetande. Hon föreställer sig nämligen livet och viljan som ett och samma fenomen, och att hon finns till beror enkom på hennes ansträngningar att göra så. Måhända är det då också möjligt att upphöra med detta: "Kanske kan man plötsligt glömma bort hur man gör för att vilja leva."⁵⁷ Avsaknaden av verkligt bemödande skulle följaktligen i sig kunna vara tillräckligt för att hon ska fortskrida in i icke-varandet.

Också i *Det hemliga namnet* föreligger en interpretation av viljan som förbindande länk mellan livet och döden. Då huvudpersonen vid ett tillfälle missbehandlas så svårt att hon avsvimmar, genomlöps hon av en känsla att hon kan välja att antingen ryckas bort eller stanna kvar: "Jag tvingade medvetet min varseblivning tillbaka in i kroppen, in i det tunga och tröga som måste vakna. [...] Det av mig som fanns kvar var en rest, jag måste lära den att leva, att bli en person igen."⁵⁸ Trots att hon alltså överlever tar det henne åtskilliga månader att lämna övergångsstadiet och åter nå en fullvärdig existensnivå. Ingen av de två väljer emellertid, fastän tillvarelsens vedermödor tynger dem, att låta sig besegras av det icke levande.

För huvudpersonen i *Det hemliga namnet* framträder förutom denna fas mellan liv och död även en hinsides existens; ett artsilt sinnesbefinnande i en tillvaro parallell med den människan benämner verkligheten. Denna värld är riklig och utan åtskillnader; en plats där själen kan befrias från alla vedermödor och disharmonier:

---

⁵⁶ Edelfeldt, 1986, s. 27-28

⁵⁷ Ibid., s. 28

⁵⁸ Edelfeldt, 1999, s. 91-92

[...] det finns ett land där allt är sinnligt, ymnigt, ett land utan gränser, utan skillnad mellan liv och död, där ingenting knakar eller skaver utan är i ständigt möte med sig självt, flödande, närande, ett land där din ande rör sig fritt; kalla det Gud. Men det plågsamma består i att det är något annat än det vi kallar Verkligheten.⁵⁹

Då denna andra, fulländade skapelse inte är detsamma som varken livet eller döden, kan huvudpersonen dock aldrig äga tillträde till den. Hon kan emellertid ana dess befintlighet; dess yttersta kontur avspeglad i en oväntad skönhetsupplevelse så intensiv att hon omedelbart brister i gråt. Ty i Edelfeldts prosa får människan endast en dunkel föraning om bortomlandets beskaffenhet, en förnimmelse som dock är fullt tillräcklig för att åskådliggöra dess överlägsenhet i jämförelse med den verklighet i vilken människan själv är fastgjord. Detta får henne att i resignation utropa: ”JAG VILL BORT FRÅN DETTA LIV; TA BORT MIG HÄRIFRÅN.”⁶⁰

Att å ena sidan oavsiktligt nedsjunka i icke-existensen eller att åstunda ofakticitetens fullkommande, och att å andra sidan avsiktligt bringa sig själv om livet utmålats av Inger Edelfeldt inte som två tydligt avgränsade fixpunkter, utan som steg på en fortlöpande skala. Normalt finns det i självdödens natur ett givet element av oåterkallelighet och i realiteten vore meditationer kring något som en tillfällig bortgång fruktlösa, men i Edelfeldts verk har alla föreställningar om sådana absoluta gränser utsuddats. Därav kommer att några av hennes litterära gestalter söker emancipation i något som liknar ett momentant frångående, från vilket de kan återvända till livet igen: ”En del dagar vill man bara fortsätta sova. Det finns ingenting [...] som då ter sig så viktigt som att få krypa ihop i sin egen värme och domna bort igen. Ett tillfälligt och smärtfritt självmord.”⁶¹ Någon verklig dödslängtan anas dock inte i denna exklamation, utan enbart en förtvivlad önskan att befrias från ångesten.

Den ensamma människan kan, som framkommit, inte hysa några förväntningar på sin omgivning, men hon har i gengäld inte heller några skyldigheter gentemot någon annan än sig själv. Om hon så önskar kan hon utan förställning eftersinna att ta sitt eget liv med obefläckat samvete. Framställd ur självmördarens synvinkel är ensamheten således paradoxalt nog på en och samma gång det egentliga motivet till att människan önskar sig från livet och den enda förutsättningen hon har att utan skuld känslor kunna dö för egen hand. Den ensammes dubbla kval är följaktligen att ha såväl anledning som tillfälle att bära hand på sig själv.

I *Betraktandet av hundar* återkallar huvudpersonen minnet av ett samtal med sin far, där denne uttryckte sin förbundenhet till sonen och resten av familjen för att han själv ännu var i livet. Förutan dem hade han kontinuerligt övervägt att beröva sig själv livet och sannolikt även omvandlat dessa meditationer till sin fullbordan i handling:

Han menade förmodligen att han skulle ha tagit livet av sig, om han inte hade haft ansvar för oss. Det är det som jag inte riktigt ”får ihop”. Ty om han längtade så mycket efter att bli fri och ensam, som hans beteende oftast gav vid handen –

---

⁵⁹ Ibid., s. 148

⁶⁰ Ibid., s. 189

⁶¹ Edelfeldt, 1981, s. 20

innebar inte det att han faktiskt trodde att han skulle kunna vara "lycklig" om han var ensam? [...]

Eller var ensamheten åtråvärd endast för att den ensamme mer samvetslöst kan "ta sig av daga"?⁶²

Denna dubbelbottnade argumentation, vilken den ensamställda konfronteras med, i konflikten mellan att å ena sidan vilja kontakt; vilja livet i all sin ångestfyllda prakt och att å andra sidan vilja ensamheten och dödens befriande evighet, tjänar inte blott till att förvirra människan själv utan också hennes omgivning. Bakom det oordnade resonemanget hotar nämligen den förtäckta tillgivenhetsbetygelsen i innebörden av passusen att gå helt förlorad.

Att vara människa innebär alltså att tvingas välja livet eller döden och därefter försona sig med verkningarna av det selekterade alternativet. Så skönjer huvudpersonen i *Det hemliga namnet* instinktivt att hennes resolution att en gång spilla sitt eget liv redan är förseglad, och en immanent stämma bereder henne på att vad som stundar av detta inte nödvändigtvis kommer att bli det hon eftersträvade:

ja, ja, en dag ska du väl ta steget dit, i SJÄLVMÖRDARENS TOTALA SJÄLVISKHET

Ja du hörde vad jag sa

och inbilla dig inte att änglarna ska ta emot dig som ingen annan gjorde (eller kanske fick de inte göra det för dig?) men tänk om det bara är svart och kyla efteråt i alla fall

just där du tror att det är frid och ljus...⁶³

Frånsett denna förlamande insikt om att det bortom dödens fullbordan möjligtvis inte existerar något alls, eftersinnar huvudpersonen även de praktiska svårigheterna kring hur gärningens utförande. Hon vet helt enkelt inte hur hon skall förfara för att tagas hädan, eller om hon i den händelse hon försökte skulle vara förmögen att fullfölja: "Har bara tänkt att: om man kunde göra det med tankekraft allenast. Då hade jag för länge sedan tagit min tillflykt."⁶⁴

Slutligen förefaller människan, såsom hon gestaltas av Inger Edelfeldt, alltså inte vara mäktig annat än fastställandet av realiteten att hon existerar i världen och att hon där ensam är utlämnad att konfronteras med ångesten av obligationen att välja. Varje ansats till att dämpa eller helt eliminera denna ångest resulterar ofelbart i att hon lever sitt liv i inautenticitet och förljugenhet bakom falska masker. Inte ens beslutet att välja döden – emedan det står henne fritt att förfoga över – lämnar henne någon respit från ångesten. Endast i dödens plausibelt vitt innehållslösa fullbordan erhålls den totala befrielsen. Människans resignerade interpellation "Finns det ett annat sätt att dö på än döden?" förutsätter således inte nödvändigtvis hennes omedelbara avsikt att tagas från livet, utan fungerar likafullt som en reflektion av de blottlagda villkoren för hennes varande.⁶⁵

---

⁶² Edelfeldt, 1997, s. 133

⁶³ Edelfeldt, 1999, s. 49

⁶⁴ Ibid., s. 337

⁶⁵ Ibid., s. 150

Ensamheten och existensen

Ensamheten som tema utgör således grunden i Inger Edelfeldts romaner. De existentiella undertoner som ryms i detta ensamhetstema – tydliggjorda dels genom verkens inneboende undertoner av ångestfullt kontemplerande kring livets och varandets mening, och dels genom den explicita anknytningen till vissa nyckelord som *ångest*, *längtan*, *val*, *ansvar*, och *alienation* som de demonstrerar – tyder på att paralleller till den filosofiska existentialismen skulle kunna vara förefintliga. Denna andra del av undersökningen kommer därför att fokuseras på att utreda om, och i sådant fall i hur stor utsträckning och på vilka grunder, Edelfeldts böcker kan sammankopplas med denna filosofi.

Att bevisa att det skulle vara en sann utsaga att varje roman betraktad för sig handlar om ensamheten i existentialismens mening är naturligtvis inte förutsättningen, utan snarare att undersöka hur Edelfeldts produktion som helhet förhåller sig till denna filosofi. Avsikten är följaktligen ej heller att förringa den betydelse en annan analysmodell skulle kunna ha för varje enskilt verk studerat i sin isolation. På grund av den allt mer framträdande roll ensamheten kommit att spela i den senare delen av Edelfeldts författarskap, då främst i *Betraktandet av hundar* och *Det hemliga namnet* som båda innehåller ett stort antal uttryckliga exempel på existentiellt grubbleri, förutsätts ändock denna undersökning kunna utröna mest om Edelfeldts romaner som helhet. Hypotesen är att en tydlig tendens skall kunna avtäckas.

Det är alltså till den franska existentialismen i Jean-Paul Sartres tappning som Edelfeldts prosa huvudsakligen kommer att relateras, men även tidigare existensfilosofier som Sören Kierkegaard och Friedrich Nietzsche kommer att bli aktuella i resonemanget. Huvudsakligen kommer dessa filosofers tankar och teorier att refereras och sammanfattas utifrån professor Thure Stenströms båda verk *Existentialismen* (1966) och *Existentialismen i Sverige* (1984). Dessutom kommer Sartres *Existentialismen är en humanism* (1946) att användas.

Innan själva undersökningen inleds förefaller det dock nödvändigt att i korthet förklara några av existentialismens centrala begrepp som kommer att bli aktuella i den föreliggande analysen.

Deklarationen av frihet och ansvar

Det primära antagande som utgör fundamentet för existentialismen är att varje människa i grunden är fri och kan välja. Valet är dock inte enbart människans frihet, utan tillika hennes ofrånkomliga ansvar. Sartre deklarerar nämligen: ”Det första existentialismen gör är [...] att låta varje människa komma i besittning av vad hon är och samtidigt låta det totala ansvaret för hennes existens vila på henne själv.”⁶⁶ Detta ansvar, denna alltomfattande skyldighet gentemot såväl det egna jaget som hela mänskligheten, utsätter människan för ständig ångest och oro från vilket hon aldrig kan bli förlöst. Villkoren för människans varande sådana de dikteras av existentialismen är som synes obevekligt stränga. Thure Stenström sammanfattar kärnan i denna filosofi:

[...] att människan är fundamentalt fri, att hon alltid måste handla på egen risk och eget ansvar, att hennes handlande ofrånkomligen blir förebildligt för andra människor, att detta ansvar nödvändigtvis drar med sig ångest.⁶⁷

Följden av detta resonemang är att människan blir det hon själv gör sig till, varken mer eller mindre, och om hon inget blir finns skulden för detta först och främst att söka hos henne själv. Endast i mycket begränsad omfattning tillåts hon skylla sina tillkortakommanden och misslyckanden på omständigheter utanför henne själv, och försöker hon ändå finna på strategier eller förhållningssätt som syftar till att häva ansvaret och mildra ångesten lever hon sitt liv i osanning. Stenström fortsätter:

Om människan fränsäger sig sin frihet och söker ursäkter för sitt liv genom att skylla på arvet eller miljön, på gener eller dålig luft, på föräldrar eller skola, på finansiell otur eller social härkomst, då lever hon i oegentlighet och förljugenhet, det är existentialisternas obevekligt hårda lära.⁶⁸

För människan som dymedelst gömmer sig bakom exempelvis någon typ av massrörelse eller religiöst tänkande, och låter andras åsikter styra hennes tankar och ligga till grund för hennes beslut, finns inom existentialismen inga förmildrande omständigheter. Om hon väljer bort ansvaret och skapar sig själv fri från eftertanke kommer hon att leva sitt undermåliga liv i vanära och självbedrägeri. Att leva efter sådana premisser utgör i Sartres mening ett fatalt hot mot den mänskliga värdigheten och är därför oförsvarbart. Den som lever i mängdförsjunknenhet lever alltså i lögn, i ond tro eller i ”mauvaise foi” som Sartre rubricerar fenomenet. Detta är dock inte avsett att tjäna som någon form av moraliskt fördömande – ty existentialismen ger ju varje människa rätten att ensam besluta och sedan leva med konsekvenserna – utan syftar främst till att medvetandegöra det faktum att valet att inte välja också är ett val. Även om människan underlåter att välja ska hon alltså betänka att hon väljer likafullt. Sartre fastslår: ”Jag kan alltid välja, men jag bör veta att även när jag inte väljer, så gör jag ett val.”⁶⁹

---

⁶⁶ Jean-Paul Sartre, *Existentialismen är en humanism*. 5. uppl., övers: Arne Häggqvist, Stockholm, 1946, s. 37

⁶⁷ Thure Stenström, ”Inledning” i Jean-Paul Sartre, *Existentialismen är en humanism*. 5. uppl., Stockholm, 1988, s. 5-21, s. 5-6

⁶⁸ *Ibid.*, s. 12

⁶⁹ Sartre, 1946, s. 81

En ensam röd tråd i existensen

Människan i Inger Edelfeldts romaner manifesterar åtskilliga av de karaktärsdrag som anges vara betecknande ur den betraktelsevinkel existentialismen företräder. Placerad i en absurd och meningslös värld ankommer det uteslutande på henne själv att forma sitt liv. Utlämnad åt ensamheten och fångad i ångesten söker hon emellertid finna alla presumtiva strategier, vilka kan fria henne från detta kvalfyllda tillstånd. Ivrigt hyser hon föreställningar om verkligheten som skådespelets regisserade icke-realitet och företar flyktförsök in i dockskåpslivets minimala existens på lek. Också det medvetna sökandet efter ett jagupplösande i storstadens ansiktslösa folkmassa är ett förekommande vittnesbörd om att människan förhåller sig inautentiskt till sig själv. Det är väsentligen dessa tilldragelser som sammanlänkar Edelfeldts litteratur med den filosofiska existentialismens term mängdförsjunknenhet.

Om strävan att gömma sitt ansvar bakom andra eller bakom föreställningen att inget är på riktigt talar redan Kierkegaard. Han anser nämligen att detta nedkämpande av ångesten leder till ett förljuget liv baserat på en villfarelse och utgör som sådant inte ett alternativ för den som önskar se klart. Också Sartre elaborerar, som noterats, denna människans önskan att avsäga sig sina förpliktelser, och de konsekvenser som följer av de val hon träffar, och istället decentralisera ansvaret ut i periferin. Stenström sammanfattar Sartres grundtanke: ”Genom att anlita mängdens tröstande och trygghetsskapande perspektiv – det som föreskriver att människan bör uppfattas som en produkt av samhälle och natur – *undflyr* hon sitt eget ansvar.”⁷⁰ Nedytstandet av ångestens och samvetets stämma som en följd av viljan att tro på en predestinerad livsmening leder människan, enligt Sartre, in i mängdförsjunknenhet eller ”mauvaise foi”. Då detta per definition är en form av självbedrägeri fastställer han emellertid att tillståndet med nödvändighet är ovaraktigt. Oron kommer att framträda igen framdeles.

Längtan till ångestens skingrande konkretiseras alltså hos Edelfeldts roman-karaktärer som en beständig strävan bort ifrån det egna jaget, det egentliga ursprunget till människans nödställdhet. Så föreställer sig Kamala att hon skulle bli sorglös om hon bara finge anta en ny identitet: ”Jag tror jämt att jag skulle vara lycklig om jag var någon annan.”⁷¹ Hennes trägna ansträngningar att leva ett småskaligt liv dold bakom en innehållslös anonymitet till trots tvingas människan dock, såsom Kierkegaard och Sartre också förkunnar, konstatera att hennes kamp är tillspillogiven och att hennes längtan alltid förblir oförverkligad. Ändå upphör hon aldrig att begära det ogörliga; att hon en gång skall förlösas från sitt ångestpräglade tillstånd. Urstånd att omforma sina levnadsvillkor kan hon slutligen blott konstatera sin underlägsenhet gentemot emotionen:

Ska jag alltid leva med detta? frågande jag mig. Med denna idiotiska längtan permanent inpräglad i mig?

Ja, kanske. Den kanske är en del av mig. Den kanske inte går att radera ut. Det enda jag kan göra när den kommer är kanske att gå in i den så skamlöst och intensivt att jag kan få mitt lystmäte av känslan och sedan gå ut igen.⁷²

⁷⁰Thure Stenström, *Existentialismen – studier i dess idétradition och litterära yttringar*.

3. uppl., Stockholm, 1966, s. 102

⁷¹ Edelfeldt, 1986, s. 23

⁷² Edelfeldt, 1999, s. 282

Därigenom finner sig människan porträtterad av Inger Edelfeldt fånge i ensamheten, ständigt på jakt efter ångestens upplösande men erhållande blott ett falskt illusionsliv där hon tror att identitetslöshetens lycka väntar. Den längtan som växer inom henne blir allt mer substantiell tills den närmast liknar fysisk smärta. Kamala erfar den som en brännande sensation i bröstet: "Längtan vindade in mig som om jag var en drake, linan var fästad i bröstbenet för där kändes en rå sveda."⁷³

Lika fåfängt verkningslös som människans försök att fly in i en behändig skenbild av ett universum i syfte att lätta ångesten är hennes ambition att intala sig själv att valet i sig går att undfly. Edelfeldts fiktiva gestalter pendlar ofta mellan ett plågsamt tillstånd av ambivalens där beslutsångesten får dem att tveka så fundamentalt att tillvaron avstannar och stagnerar, och en enträgen belägenhet av komplett förnekelse där de gömmer huvudet i sanden och vägrar att ens erkänna valets existens. De försöker gömma sig undan ångslan genom att upprepa jag-vet-inte som ett skyddande mantra:

"Det är mycket bekvämt att aldrig veta varför man gör saker [...] Man är aldrig ansvarig. Det är naturligtvis sant att vi vet ytterst lite. Jag talar då om människan som sådan. Men vet man inte, kan man alltid gissa."⁷⁴

Sartre hänvisar denna ansats till att argumentera valet som valbart till en, i hans mening, naiv tro på en överlägsen predestinerad avsikt, måhända av gudomlig art eller av naturen determinerad. Också detta är, i likhet med övriga strategier åsyftandes att mildra oron, ett slags självförräderi och leder människan in i den onda tron. Det är således aldrig människan som lever i ärlighet med sig själv förunnat att inte välja. Anledningen till detta är, fortsätter Sartre, att den medvetna och autentiska människan vet att också detta är ett val vägande lika tungt som något annat.

När människan i Inger Edelfeldts litteratur frågar sig om någon egentligen är förmögen att påverka valet, vet hon följaktligen instinktivt att svaret är nej om det hon strävar efter är att förskonas ifrån att besluta något alls. Ställd inför detta faktum begynner hon att ifrågasätta den frihet som möjligheten att välja utgör, och undrar om den i själva verket inte reser fler barriärer omkring henne än den river ner:

Detta tillstånd var en frihet, sa hon sig – men en frihet som faktiskt kunde kännas tung ibland, för den hindrade varje tanke redan i anloppet. Petra kunde inte fullfölja den enklaste tankegång utan att ett regn av frågor skymde sikten: *Vad är "tankar"? Vad är "jag"? [---] Vad är "ifrågasätta"?*⁷⁵

Då ingenting kan förutsättas vara på förhand givet blir alltings obeständighet i form och definition med ens uppenbart för människan, och Edelfeldts roman-gestalter ifrågasätter innebörden av och tillförlitligheten hos såväl jaget och tillvaron som själva språket. Lämnad fullständigt förbisedd med sin dömda längtan som det enda hon har förutom ångesten, upplever människan att hon

---

⁷³ Edelfeldt, 1986, s. 95

⁷⁴ Edelfeldt, 1987, s. 106

⁷⁵ Ibid., s. 221-222

utkastats att sväva planlöst i de gränslösa sfärerna. Inom Kamala begynner då ett längtansväsen att växa; en varelse vars befrielsebegär är så lystet att dess beteende närmast är omänskligt: ”Om jag lyssnar på musik med rätt sorts stämning i så blir jag en helt annan varelse, stark, trotsig och vacker. Jag dansar för mig själv, tänder en lampa och ser min vilda skugga röra sig över väggen.”⁷⁶ Detta väsen utan vare sig hemvist eller jaktmark vilket Kamala visualiserar som försinnligandet av hennes längtan, betvingar henne fullständigt och driver henne ut att söka lindring varhelst den står att finna:

Hon gick men *jag* stannade kvar, här i det mörka hörnet där ingen ser mig, här stannade jag kvar, utan språk utan tillhörighet utan revir utan läte. Jag skickade iväg henne för att hämta kärlek. [---]

Vi satt där i soffan och jag tvingade henne att längta. Det kan jag i alla fall, jag kan tvinga henne att längta. Men jag Kamala kan inte förklara för henne vad hon längtar efter, för det vet jag inte själv.⁷⁷

Det är följaktligen i denna tröstlösa kamp emot ensamheten, ångesten och längtan som människan finner sig fången, såväl i existentialismens doktriner som i Inger Edelfeldts romaner. Till människans undsättning kommer vare sig Gud, maktbefogenheter, folkmassan eller någon översinnlig livsföljeslagare. Det solida och ogenomträngliga ensamhetstillstånd som hennes karaktärer placeras i nyttjar Edelfeldt till att avbilda den hopplöshet som övermäktigar människan i detta tillstånd av obegränsad bestämmanderätt över det autonoma jaget, så att ensamheten kommer att representera den röda tråd av existentiell utsatthet och livsångest som kan följas genom hennes romaner. Denna ensamhet är alltså vad som mest uppenbart sammanbinder Edelfeldts litteratur med existentialismen, men även människans tafatta ansatser till interaktion med sin omgivning och särställande i protest emot unionens ogörlighet finner referenser i Kierkegaards och Sartres teorier.

---

⁷⁶ Edelfeldt, 1986, s. 29

⁷⁷ Ibid., s. 136-137

Att särskilja väsen

Evigt innesluten i ensamheten kan människan, i Inger Edelfeldts återgivning, vid en initial anblick tyckas existera som en entitet av liv helt likgiltig inför andra individers befinnande i världen. Avhöljandet av ytans illusion uppdagar emellertid att det som är ogörligt inte är själva mötet med medmänniskan – ty som fysiska personer står det människorna fritt att träffas – utan skapandet och vidmakt-hållandet av en sensation av samhörighet dem emellan. Motivet till detta är i existentialismens mening att ställd inför den andres blick förminskas människans bild av sig själv och begynner att anta formen av den återspeglning som skapats av den andre. Stenström summerar Sartres teori:

[...] hennes fria medvetande och suveränitet att tolka omvärlden strandar på förekomsten av ett annat fritt medvetande, som reducerar henne till enbart kropp, ett ting [...] Hon möter denna utmaning normalt med skam.⁷⁸

Sartre åskådliggör vidare hur denna skam beror av att människan förtingligas i den andres ögon; uppmärksammas av den andre som blott ett föremål i världen. Inför detta kan hon antingen välja att resignera och godtaga att bli betraktad som objekt, eller respondera med aggressivitet och ta upp en kamp vars avsikt är att konvertera den andre till den som motsvarar objekt. Det är denna senare variant som förverkligas mellan Edelfeldts litterära individer. Illusionerna om ett samliv vittrar sönder och ersätts av förkrossande bitterhet och besvikelse, vilket alltsammans drabbar partnern i utbrott av överväldigande raseri. Kamala bemäktigas av en känsla så stormande att den närmast är omöjlig för henne att precisera:

Det far som en svetslåga genom kroppen på mig, jag kryper ihop och darrar som om jag skulle explodera. Jag vet inte vad det där är. Är det hat eller förtvivlan eller ett slags kärlek? Men jag kan knappt skilja mellan hat och förtvivlan. Och kärlek är det väl inte, när det känns som om man skulle gå sönder.⁷⁹

Emedan människan förvisso aldrig helt kan gömma sig undan ångesten utan att leva sitt liv i osanning, förmår hon dock vidta vissa åtgärder för att försäkra sig om att den blir så minimal som möjligt. En av dessa försvarsplaner – den i såväl Kierkegaards som Edelfeldts mening effektivaste – är att planmässigt välja ensamheten framför framgångslösa försök till interaktion, ty endast det solitära livet tillåter människan att till fullo besinna sitt obestridliga ansvar och fatta de för henne riktiga besluten. Edelfeldt anför två tillvägagångssätt för människan att ställa sig vid sidan av och upphöra att delta i ett socialt samspel som enbart tjänar till att bringa henne smärta.

Det första förfaringsättet är att ta sin tillflykt till konstens värld och däri isolera sig så fundamentalt att verkligheten upphör att förefalla reell. Så drar sig som påvisats både Kamala och huvudpersonen i *Det hemliga namnet* stundtals fullständigt undan för att kunna skapa ostört. Även Kierkegaard talar om estetikerns tillvaro som förlöst från ångest, därför att utöver det som rör hans verk är konstnären inte nödsakad att ta ställning till någonting. Märkbart förljuget är dock det liv som konstnären lever, och ytterst har även denna tillvaro ett pris förkunnar Kierkegaard, nämligen den avgift var och en måste erlagga som

⁷⁸ Stenström, 1966, s. 124

⁷⁹ Edelfeldt, 1986, s. 47-48

tillbringat sin levnad med att gömma sig i överkligheten. Att detta är premisserna för den kreativa själen också i Edelfeldts verk blir tydligt då ingen av de individer som eftersträvar skapandets ansvarslöshet uppnår den. Istället för att erhålla det ångestbefriade varandet faller de halvvägs till slutmålet och får förlika sig med att endast tidvis kunna uppslukas av skapandet. Resterande tid konsumeras de av ångestens kval. Kamalas misströstan är stundtals så stark att hon inte tror sig kunna skriva något alls av större signifikans: ”Jag pratade ett tag om dikterna jag hade skrivit medan hon var borta. Men om sanningen ska fram så är det nog inte mycket bevänt med min lyriska ådra.”⁸⁰

Det andra förfaringssättet som Edelfeldt presenterar är att – i övertygelsen om jagets överlägsenhet i förhållande till omgivningen – avsäga sig all interaktion med andra människor. Påminnande om Nietzsches övermänniska, som i sin egenfullkomlighet endast skymms i sin förmåga att se och tänka klart i sällskap med andra, skapar Edelfeldt nämligen den mäktige ensamställda i huvudpersonen i *Betraktandet av hundar*. Denne individ äger dock inte den själsstorhet som skulle tillåta honom att till fullo lyckas i sin föresats att bli oberoende, utan han begrundar tvärt om ofta hur han skulle bete sig för att framstå som bättre anpassad att leva i samhället:

Jag borde bryta mina mönster, ”acceptera verkligheten”, inte vara så nogräknad; bli ”mänskligare”, kort sagt. Inte grubbla, inte ständigt ifrågasätta. Ja, jag sade mig själv för hundrade gången, att jag måste ”lära mig älska”. Tanken på min egen ondska var endast en dum, infantil fantasi, en typ av självplågeri [...] ⁸¹

Genom sin bristande självtro gör han sig alltså likväl till ett potentiellt offer för andra människors inverkan och åsikter. Denna svaghet skiljer Edelfeldts outsider på ett påfallande vis ifrån Nietzsches närmast heroiskt store ensamme, som företräder den tänkande människan i kontrast till den efterhärmande flockvarelse. Något sådant mått av individualitet eller hjältemod äger ingen av Edelfeldts karaktärer, vilka istället i alla givna ögonblick är på gränsen att förtvivla och ge upp.

I såväl Inger Edelfeldts romaner som i den filosofiska existentialismen kan människans fysiska jag således befinna sig på samma plats som andra individer, men deras väsen förblir för alltid särskiljda. Det är emellertid inte enbart själarnas möte som går om intet. Även världen omkring henne blir i existentialismens lärosatser oåtkomlig för människan, något som leder till hennes alienation från tillvaron.

---

⁸⁰ Ibid., s. 125

⁸¹ Edelfeldt, 1997, s. 104-105

Den snedvridna perceptionen

Existentialisterna talar om människan som alienerad från sig själv i det ögonblick hon tvingas välja, eftersom endast hos henne föregår existensen alltid essensen. Med det avses att människan oavslåttligt finns till innan hon kan definieras, till skillnad från tingen vilkas innebörd fastställs innan de skapas. Detta bringar disharmoni mellan människan och hennes omvärld och medför att hon känner ett främlingskap när hon betraktar sin egen tillvaro i världen. Stenström konkluderar:

Liksom Kierkegaard menade att i oskuldens nuögonblick den fulla verkligheten är "intet" och att människan följaktligen inte är sig själv [...] så hävdar Sartre att människan i det nuögonblick då hon väljer är främmande för sig själv (aliéné), skild från den drömda syntesen genom ett intet.⁸²

I skönlitterär form skärskådar Sartre temat alienation och absurditet i människans sinnevärld i romanen *Äcklet*. Som tidigare konstaterats hänvisar recensenten Ingrid Elam till denna roman med Edelfeldts roman *Betraktandet av hundar* som jämförelseferent. Trots att parallellen lämnas utan att grundligare utvecklas i någon bevisföring är den berättigad och tydliga likheter kan påvisas emellan de två verken.

Primärt och mest uppenbart sammanfaller romanerna beträffande huvudpersonernas karaktärer. Såväl *Äcklet* som *Betraktandet av hundar* har nämligen en huvudperson som närmast kan benämnas den store ensamme; ett manligt berättarjag som i sitt eget sällskap finner all interaktion han eftertraktar. Sartres protagonist formulerar sin isolation oförställt: "För min del lever jag ensam, fullkomligt ensam. Jag talar aldrig med någon; jag får ingenting och jag ger ingenting."⁸³ Med samma medel skapar Edelfeldt huvudpersonen i *Betraktandet av hundar* som en enstöring avskuren från socialt umgänge av all sort, inkapabel och ovillig att acceptera närvaron av någon: "Jag antog att vi borde talas vid grundligt, och att jag borde avslöja för henne närmare vem jag var: en ensamvarg, en omöjlig människa".⁸⁴

Då de uppsåtligt söker sig till avskildheten bringas de båda förgrundsfigurerna i sin fullkomliga frihet att välja. I denna konfronteras de utan förskoning med tillvarons absurditet, vilket i Sartres mening föranleder att ett främlingskap uppstår mellan människan och den värld som omger henne. I alienationen från jaget förlorar de perspektivet på varandet och perceptionen av den egna kroppen blir snedvriden. Detta varsnas av människan som en översköljande förnimmelse av såväl fysiskt som psykiskt obehag; som ett äckel: "Ja, så är det, just så är det: ett slags äckel i händerna."⁸⁵ I synnerhet överklighetsbetraktelsen av händerna är framträdande i båda verken och en likhetsgranskning visar att Edelfeldts skildring av denna misstämning mycket erinrar om Sartres. Primärt en rekapitulation av citatet ur *Betraktandet av hundar*:

---

⁸² Stenström, 1966, s. 44

⁸³ Jean-Paul Sartre, *Äcklet*. 5. uppl., övers: Eva Alexanderson, Stockholm, 1938 (Delfinserien) s. 13

⁸⁴ Edelfeldt, 1997, s. 33

⁸⁵ Sartre, 1938, s. 18

Jag minns att jag vid ett tillfälle tittade på mina egna händer och kände ett totalt främlingskap inför dem; dessa tingestar av låtsasmaterial som hette "händer" och, av någon anledning, hade fem förgreningar vardera, som kallades "fingrar".⁸⁶

Som framvisas i passagen ur *Äcklet* nedan, ådagalägger Edelfeldts text flera väsentliga överensstämmelser med Sartres framställning av en smärtsam modifikation i huvudpersonens kroppsuppfattning. Förutom iakttagelsen av den egna lekamen som motbjudande och alltför påträngande är det dock inte uteslutande den specifika ordalydelsen som förbinder de två romanerna med varandra – ehuru de i åtskilliga passus påminner om varandra – utan också den essentiella sensationen av pressande illabefinnande som ryms i innebörden av texterna sammanlänkar dem:

Jag ser min hand som sträcker ut sig på bordet. Den lever – det är jag. Den öppnar sig, fingrarna viker ut sig och pekar. [...] jag känner dess tyngd mot bordet som inte är jag. Det är långt, långvarigt, detta intryck av tyngd, det går inte över. I längden är det outhärdligt...⁸⁷

Vad som emellertid huvudsakligen skiljer *Betraktandet av hundar* från *Äcklet* är den osvikliga styrka inför valet och den determination att i varje givet ögonblick minutiöst göra det för honom medvetna och riktiga som protagonisten i *Äcklet* uppvisar. Med närmast nitisk ihärdighet tar han sig an avgörandet och i varje handling närmar han sig sedan sitt tillblivande som den större människan. Huvudpersonen i *Betraktandet av hundar* däremot demonstrerar inget av detta. Istället möter han ångesten inför valet med hopplöshet och förtvivlan, vilket får till följd att han står obeslutsam inför valet och sedan handlar impulsivt och irrationellt. Därför kommer hans liv att likna ett brokigt och slumpmässigt ihopfogat lapptäcke.

Genomgående är just uppgivenheten inför livets svårigheter och handfallenheten i valögonblicket ett drag som är framträdande hos Edelfeldts litterära gestalter. Denna utsiktslösa stagnation – vilken kretsar kring att människans handlingar oavlatligt leder henne tillbaka till utgångspunkten trots att hon vill vidare – saknar helt förankring i den filosofiska existentialismen. En motsvarighet till den resultatlösa bedriften finns däremot i Hjalmar Söderbergs *Doktor Glas* (1905), vilken tematiskt huvudsakligen kan sammankopplas med *Betraktandet av hundar*. Också i detta fall är det avgörande frågan om en överensstämmelse mellan huvudpersonernas sinnelag och isolerade levnadsförhållanden, något som Edelfeldt gör explicit genom att låta sin frontfigur kommentera fenomenet:

Kanske hade det dröjt ännu längre, om jag inte hade läst Söderbergs "Doktor Glas". Boken berörde mig illa. Jag kände väl delvis igen mig själv i gestalten och ville för allt i världen inte vara sådan. Ty det stod till och med i förordet att Glas "företedde abnormala drag", "psykopatiska drag" etc.⁸⁸

Trots huvudpersonens medvetna ansträngningar att i sin ungdom utplåna alla likheter mellan sig själv och Glas, framstår dessa ändock tydligt ännu i hans vuxna liv. Också Glas är nämligen den högt bildade och kulturellt intresserade outcasten som utan reservation deklarerar sin ensamhet med stolthet:

---

⁸⁶ Edelfeldt, 1997, s. 144

⁸⁷ Sartre, 1938, s. 117-118

⁸⁸ Edelfeldt, 1997, s. 94-95

Jag har ju alltid varit litet ensam. Jag har burit min ensamhet med mig i människovimlet som snigeln sitt hus. För några är ensamheten icke en omständighet som de råkat i, utan en egenskap. Och än större lär min ensamhet bli genom detta; hur det än går, antingen bra eller illa – för mig blir ”straffet” ensam cell på lifstid.⁸⁹

Att Edelfeldt tydligare påminner om Söderberg än om Sartre just beträffande denna aspekt av *Betraktandet av hundar* är emellertid inte enbart tydligt genom den referens som explicit tillförs detta verk, utan sambandet står också att finna i de båda romanernas avsaknad av betydande förändring som följd av valet. Även om Söderberg i vissa sammanhang kallats Kierkegaard-influerad saknar han nämligen, i likhet med Edelfeldt i hans efterföljd, den typ av handlingsfasta karaktär som Nietzsche benämnde övermänniskan.

Av samma anledning kan också *Kamalas bok* föras till denna Söderberg-tradition – där människan tycks för evigt fastgjord vid sin plats i livet – ty inte heller Kamala förunnas något personligt framåtgående. I hennes avseende beror detta dock inte i lika stor utsträckning på att hennes handlande sviker att föra henne framåt, som att hennes sviktande psykiska tillstånd i de flesta fall omöjliggör att hon agerar alls. Tydligt är under alla omständigheter att *Kamalas bok* på denna jämförelsepunkt inte är förenlig med Sartres existentialism.

---

⁸⁹ Hjalmar Söderberg, *Doktor Glas*. 6. uppl., Stockholm, 1905 (Delfinserien), s. 128

Existentialism eller inte

Slutsatsen av hela resonemanget är således att åtskilliga betydande likheter kan uppvisas mellan den franska existentialismen i Sartres tappning och tematiken i Inger Edelfeldts romaner, främst vad beträffar människans obevekliga ångest-upplevelse i en ensam och utsatt tillvaro utan befrielse annan än den tillhandahållen i lögnen och förnekelsen. Människan tillåts inte söka någon lindring för sitt av längtan sargade väsen, vare sig i fåfänga gemenskapsdrömmar eller i faktiska isolationsförsök, utan står för alltid främmande inför såväl medmänniskans blottade inre som tillvarelsens absurditet i det ögonblick hon tvingas välja. Den hoppfullhet och det tillfälle till heroiskt särställande av jaget som Sartre ser i valets existens uteblir emellertid hos Edelfeldts roman-figurer, som istället uppvisar en tendens till överväldigande förtvivlan. Där valet i Sartres mening för människan till oanade höjder finner hon i Edelfeldts verk blott ytterligare orsak till ångest.

Att utifrån denna bevisföring söka hävda att Inger Edelfeldt personligen är filosofisk existentialist i strikt mening – eller ens att hon är direkt påverkad av denna filosofi – är naturligtvis inte avsikten, det bör understrykas. Stenström påpekar nämligen att litterära uttryck kring existentiellt tänkande generellt, och kring livets eventuella meningslöshet i synnerhet, inte *måste* ha sin källa i att författaren själv är influerad av existentialismen som filosofi:

Det är uppenbart, att ångestfullt grubbleri kring livets mening, främlingskap i vardagsverkligheten, avskärmning från politiska och sociala realiteter, döds-medvetande osv. mycket väl kan förekomma, utan att en diktare måste vara inspirerad av den filosofiska traditionen från Kierkegaard till Sartre.⁹⁰

Även om fallet nu bevisligen vore att Edelfeldts romantexter speglar hennes egen subjektiva existentiella övertygelse, underkänns emellertid detta argument av Eva Haettner Aurelius antagande att all textextern information är irrelevant då en idé eller filosofi skall bevisas föreligga i en given text.

Vad Haettner Aurelius istället förespråkar när det gäller att spåra förekomsten av en filosofi i en roman är, som konstaterades inledningsvis, att stora textuella likheter kan uppvisas. De relativt stränga krav hon ställer realiserar i Inger Edelfeldts prosa, och i särskilt stor utsträckning så i det flertal av romanerna där ensamhetstemat intagit en mer central position. Den enda invändning som finns är att vad Edelfeldt skapar inte är den heroiskt store ensamme utan snarare den existentiella anti-hjälten. Trots detta överväger likheterna totalt sett. Tydliga spår av den filosofiska existentialismen är alltså förefintliga i Inger Edelfeldts verk.

---

⁹⁰ Thure Stenström, *Existentialismen i Sverige – mottagande och inflytande 1900-1950*. Uppsala, 1984, s. 19

Sammanfattning

Intentionen med denna uppsats kan väsentligen uppdelas i två sektioner: att först undersöka hur temat ensamhet uttrycks i Inger Edelfeldts romaner med huvudsaklig utgångspunkt i *Kamalas bok*, och att sedan relatera detta existentiellt genomströmmade ensamhetstema till den filosofiska existentialismen i Jean-Paul Sartres tappning.

Som hon beskrivs av Edelfeldt är människan oundvikligen fånge i ensamheten. Trots att hon försöker förmår ingen drömvärld i dockskåpsformat och ingen kurragömmalek i folkmassan göra henne fri från denna ångestfyllda tillvaro. Alla hennes ansträngningar att erfara gemenskap faller om intet och hennes påföljande ansatser att leva sitt liv utanför samvaron bryter ner hennes självbild till stoft. Inför denna bistra verklighet genomlever människan ett främlingsskap emellan sig själv och omvärlden; en alienation som fullständigt omformar och snedvrider hennes uppfattning av den egna kroppen. Den desperata längtan bort från den ändlösa existentiella ångesten leder henne slutligen till att betrakta döden som den enda – och samtidigt svåraste – utvägen. Som en röd tråd löper alltså ensamheten som ett grundtema genom Edelfeldts romanproduktion och blir i de senare verken allt mer framträdande.

Det är följaktligen särskilt i dessa romaner som åtskilliga betydande likheter med den filosofiska existentialismen kan uppvisas. Människans obevekliga fångenskap i en utsatt tillvaro präglad av ensamhet och ångest, där befrielse annan än den funnen i flykten ifrån ansvaret (mängdförsjunkheten) och i livslöggen (den onda tron) saknas, är densamma i såväl Edelfeldts prosa som i existentialismens doktriner. För sitt plågade väsen tillåts hon inte söka någon lindring i samvaron med andra, utan hennes väsen är i valögonblicket för alltid främmande såväl andra människor som själva omvärlden. Den alienation som då upplevs av Edelfeldts romankarakterer kan på goda grunder relateras till Sartres *Äcklet*. I Edelfeldts verk uteblir emellertid människans tillblivelse som den större individen i det ögonblick hon väljer; det moment i vilket Sartre ser människans enda möjlighet.

Slutligen överväger dock de textuella likheterna emellan Inger Edelfeldts romaner och den franska existentialismen, och därför föreligger alltså tydliga spår av nämnda filosofi i Edelfeldts verk.

Litteratur

Augustsson, Lars Åke, *Att skriva romaner och noveller*. 1. uppl., Stockholm, 1993

Edelfeldt, Inger, *Betraktandet av hundar*. Stockholm, 1997

Edelfeldt, Inger, *Breven till nattens drottning*. Stockholm, 1985

Edelfeldt, Inger, *Den täta elden*. Stockholm, 1987

Edelfeldt, Inger, *Det hemliga namnet*. Stockholm, 1999

Edelfeldt, Inger, *Hustru*. Stockholm, 1979

Edelfeldt, Inger, *Kamalas bok*. Stockholm, 1986

Edelfeldt, Inger, *Kärlekens kirurgi*. Stockholm, 1981

Elam, Ingrid, "Från kvinnligt till manligt: Edelfeldt väcker mer beundran än engagemang" i *Göteborgs-Posten*, 1997-08-18

Enander, Christer, *Relief*. Stockholm, 1995

Haettner Aurelius, Eva, "Litteratur och idéer" i *Litteraturvetenskap – en inledning*. red. Staffan Bergsten, Lund, 1998, s. 33-50

Hallborg, Hanna, *Roller och riter: en uppsats om Inger Edelfeldt*. Stockholm, 1992. C-uppsats; Stockholms univ.

Holmberg, Claes-Göran & Anders Ohlsson, *Epikanalys*. Lund, 1999

Hägg, Göran, *Tjugoen moderna klassiker*. Stockholm, 1995

Jordahl, Anneli, "En kvinnlig Woody Allen: är det tillåtet i herrarnas arbetarlitteratur?" i *Arena* 1999:4, s.10-13

Rabe, Annina, "Längtan till bortomlandet" i *Månadsjournalen* 1999:8, s. 24-26

Romberg, Bertil, *Att läsa epik*. 3. uppl., Lund, 1987

Sandin, Maria, "Möten med skuggan: om kvinnors självblivelse" i *Horisont*, 1990:5, s. 2-7

Sartre, Jean-Paul, *Existentialismen är en humanism*. 5. uppl., övers: Arne Häggqvist, Stockholm, 1946

Sartre, Jean-Paul, *Äcklet*. 5. uppl., övers: Eva Alexanderson, Stockholm, 1938 (Delfinserien)

Steinsaphir, Marianne, ”Inger Edelfeldt” i *15 författare: porträtt av svenska samtidsförfattare*. Lund, 1994 (Bibliotekstjänsts författarpresentationer) s. 27-36

Stenström, Thure, *Existentialismen – studier i dess idétradition och litterära yttringar*. 3. uppl., Stockholm, 1966

Stenström, Thure, *Existentialismen i Sverige – mottagande och inflytande 1900-1950*. Uppsala, 1984

Stenström, Thure, ”Inledning” i Jean-Paul Sartre: *Existentialismen är en humanism*. 5. uppl., Stockholm, 1988, s. 5-21

Söderberg, Hjalmar, *Doktor Glas*. 6. uppl., Stockholm, 1905 (Delfinserien)